

سرگی دمیدوف

ترجمه از: رحیم کاکایی

در ادامه نوشته هایی درباره اتنوگرافی ترکمن:

داستان شگفت انگیز رقص ترکمنی

مسافرانی از گذشته بدون تعمق و غور در زندگی ترکمنها، اغلب می نوشتند که این خلق دارای هنر رقص نیست. با دستاویز به اینگونه نوشته ها، چنین توصیف و تعریفی برای ترکمن ها تثبیت شد و این مسئله تا به امروز در تصور و شناخت برخی افراد وجود دارد. اما این امر کاملاً چنین نیست. در اینجا البته هنر رقص حرفه ای ترکمنی، که در حکومت شوروی، بر پایه بسیاری از عناصر فرهنگ رقص برخی خلق های دیگر ساخته شد در نظر نیست.

ضمناً این امر در کارنامه خود گروه دولتی رقص ملی ترکمنستان که در سال 1941 ایجاد و در سال 2001 توسط صفر مراد ترکمن باشی منحل شد و طی سالهای موجودیت خود در دهها کشور جهان به موفقیت بزرگی دست یافته بود تحقق یافت.

سخن درباره رقص چندان غیر معمول مانند گوشت دیدی یا گوشت دیمک است. بسیاری از آنهایی که اکنون در پهنای اتحاد جماهیر شوروی سابق زندگی می کنند، احتمالاً فیلم های محصول داخلی مانند «ستاره اولوغ بک»، «حمزه» و یا «26 کمیسرها باکو» دیده و بیاد داشته باشند که در آنها صحنه هایی از مراسم و ریاضت های درویشی، به همراه رقص ریتمیک نشان داده شد. چیزی مشابه این در اواخر قرون وسطی (از قرن چهاردهم)، و در غرب ترکمنستان رخ داد. در اینجا بین گروه اولاد (قدیس) آتا به اصطلاح شکل ذکر صوفیانه بلند که همراه با حرکات رقص ریتمیک متداول شده بود، شکل گرفت. دیرتر این شکل مراسم در بین مردم اطراف، مراسم «درمانی» نام گرفت، چونکه بیشتر از همه برای «درمان» بیماری روحی افراد یا زنان نابارور، که هدف آن طبق تصورات خرافی، طرد و بیرون راندن ارواح شوم و یا اهریمن از آنها که گویا علت بیماری شده ترتیب داده میشد.

در سالهای دهه های سی و چهل میلادی اکثریت «آتاها» از غرب ترکمنستان به شمال، به خوارزم مهاجرت، و دیرتر بخش کوچکی از آنها به ناحیه جنوب غربی به اترک و گورگن کوچ کردند. جایی که عمل و روش «ذکر درمانی» آنها را نمایندگان دیگر گروه های قدیسین که در اینجا زندگی میکردند یعنی ماختوم ها (ماغتیم) ادامه دادند.

آنها تحت هدایت رهبران معنوی خود، که بعنوان «ایشان» شناخته میشدند بصورت دوره ای نشست های «ذکر درمانی» را انجام میدادند («ذکر» در تلفظ ترکمنی «ذیکیر» است)، که در عمل نه تنها به عنوان ناظر بلکه شرکت کنندگان معمولی، مردانی از توده های اصلی مردم بومی - یمود ها جلب میشدند.

علاوه بر آن مرید های تازه کار، خود مرشدین - «ایشان ها»، گهگاه «ذکر» را بعنوان تفریح

وسرگرمی ترتیب میدادند. سمت وسوی سرگرم کننده «ذکر» در اواخر قرن نوزدهم و سه ماهه نخست قرن بیستم رشد ویژه ای کرد.

در حدود سالهای دهه بیست و دهه سی قرن بیستم در ارتباط با اعتلاء و رشد همگانی فرهنگ و بهبود خدمات بهداشتی و درمانی مردم، از یک سو تعرض به سنن مذهبی در بستر سیاست اعلام شده آینه یسم پیکار جویانه و از سوی دیگر «رقص درمانی» مانند بسیاری دیگر عناصر شیوه های قدیمی زندگی در ترکمنستان رخت بر بست.

خاطرات درباره این دهه ها تنها در حافظه قدیمی ها، و در توصیفات تکه تکه شده مولفان پراکنده و متفرقه حفظ شده است. بر اساس داده های مردم نگارانه «رقص درمانی» - ذکر بشرح زیر روی داده است. در مرکز یک دایره، که از شرکت کنندگان آن نیز تشکیل شده، بیمار دراز کشیده است، در پیرامون آن یک یا چند پیشرو و میزبان می رقصند.

از میان شرکت کنندگان همچنین آوازه خوانانی که شعرهایی را از غزل شاعران صوفی و عارف سده های میانه به لحن و آهنگ ملودی های کلاسیک قرون وسطی، پیش از همه نوایی می خوانند اختصاص داده شده اند. سایر شرکت کنندگان هماهنگ پا بر زمین کوبیده و هر بند سرود را با خوانش و نفس - دم خاص « هووا - هوو...» همراهی می کنند.

ملودی آواز خوانان، تبادل موسیقی، کوبش پا بر زمین، ترنم و رقص باید در ارتباط دقیق ریتمیک با یکدیگر قرار بگیرند، به گفته شاهدان با ایجاد این منظره، تاثیر عاطفی عمیقی بر همه آن کسانی که به آنجا آمده و آنرا تماشا میکنند گذاشته میشود. در حقیقت امر ارائه این حرکت و عمل نمایشی بوسیله روحانیت، تاثیر بخشیدن بر پیرامونیان است.

گفتن اینکه برآمد سمت وسوی سرگرم کننده این عمل چه زمانی بوده، دشوار است. اما بنظر میرسد که سرچشمه های آن به زمانهای قدیم برمی گردد. خود مراسم رقص، بویژه ضرب و ریتم گیرا و ملودی بسیار خویشوار آن، ریشه در گنجینه موسیقی باستانی آسیای مرکزی یا حتی گسترده تر - شرق میانه دارد.

رفته رفته این رقص توسط ماهیگیران جوان و دامدارانی که در روستاهای ساحلی مناطق دریای خزر - اسن غولی، چکیشلر، غیزیل سو و برخی روستاهای دیگر سکونت داشتند اجراء شدند. دیرتر این رقص را دختران و زنان جوان شروع کردند. با نظارت و مراقبت مردم شناس ترکمن آن. ان. قاراش - خان اوغلی از طایفه یمود در اسن غولی، که مربوط به سال 1922 است، این رقص در آن زمان بین زنان محلی از محبوبیت زیادی برخوردار بوده است.

شکل این رقص تا حدود زیادی با گذشته تفاوت داشت. در جمع ویا محفلی، افراد ضمن اشاره بیکدیگر دو به دو یا چهارتا رقصنده جهت رقص بیرون می آمدند. در متن های همراه سرود - موسیقی عناصر زندگی که بازتاب دهنده زندگی واقعی است بسیار مصرانه راه یافته اند.

با گذشت زمان، این رقص حتی نام اصلی و گذشته خود را از دست داد و همانگونه که در بالا گفته شد، «کوش دپمک» یا «کوش دپمه» (دپمک - پا بر زمین کوبیدن، دپمه - کوبش پا بر زمین، و کوش، احتمالاً از حرف ندا (اصوات) « کوش - کوش» که ابراز شور و هیجان است) نامیده شد.

در دوره پس از جنگ کبیر میهنی، به ویژه از اواسط سال های دهه پنجاه در آغاز در منطقه خزر رقص مورد بحث بسیار متداول شد. در چلکین این رقص برای نخستین بار با موفقیت روی صحنه فعالیت هنری آماتوری گروه محلی نشان داده شد. اغلب این رقص را در شهرها و روستاها در زمان جشن های عمومی اجرا می کردند. بدون این رقص هیچ عروسی ای سر نمیگرفت، بدرقه و بازگشت از سربازی

(ارتش) وفارغ التحصیلی از آموزشگاه های عالی و غیره، که نویسنده این سطور بارها در همان سال 1959 در چلیکن، کراسنودسک و برخی دیگر نقاط روستاهای ساحلی مشاهده کرده بود.

در سالهای دهه شصت سده بیست این رقص بسرعت در شرق کشور گسترش یافت و در میانه دهه هفتاد همه مناطق جمهوری را دربرگرفت. دوران نوین عناصر نوین. «کوشت دپمک» را مردان و زنان باتفاق هم می رقصند. بجای آواز خوانی بویژه در شهرها، رقص با نواختن آکاردئون یا گارمن همراه است. من دریکی از شب های گرم ماه مه در سال 1968 برای نخستین بار دیدم که چگونه با چنان شور و شوقی دانشجویان دانشگاه عشق آباد بهمراهی گارمن در برابر پنجره های خوابگاه خود میرقصیدند و پا بر زمین میکوبیدند.

در گسترش سریع این رقص، تصور می کنم علاوه بر چیزهای دیگر، تظاهر نمایشی شکل های اصلی آن، توسط جوانان پرشورشهر نبیت (نفت) داغ تدارک دیده شده که بمناسبت روز تلویزیون محلی در ماه مه سال 1967 نقش مهمی را ایفا کرد. در حدود همان دوره ال. اسملیانسکی مدیر باله در گروه رقص ملی ترکمنستان برای «راه پیمایی جشن»، رقص باله ای را که بر پایه عناصر «کوشت دپمک» آماده کرده بود ارائه داد.

در میانه سالهای دهه هفتاد «کوشت دپمک» با دستکاری و آماده ساختن مناسب آن حتی بعنوان رقص بال که در رقابت با رقص های بال در سراسر اتحاد شوروی در مسکو مقبولیت عام یافت تدارک دیده شد. چنین است بطور مختصر تاریخ شگفت انگیز این رقص ترکمنی، مسیر گذشته مراسم تغزلی همراه با رقص صوفیانه تا سرگرمی و تفریح محبوب مورد قبول همگان و شناخته شده جوانان ترکمن.